

MacArthurs hoofdkwartier in Brisbane in april '44 dat de eerste drie-en-tachtig Javaanse *romoesa*'s die op Nieuw-Guinea waren bevrijd, allen 'pro-Hollands' waren.¹ In juni wist van der Plas met betrekking tot Java te berichten: 'Most informants thought that everyone, especially the Indonesian administrators, would turn against the Japanese when they got an opportunity'; men verlangde naar de terugkeer van de Nederlanders: 'In the environs of Malang, Bangil² and Kediri prayers are said in the mosques for the restoration of the Dutch administration.'³ In juli rapporteerde *Nefis I*, dat een Menadonese ex-Knil-militair die een tijdlang bediende was geweest in de club van de *Kenpeitai* te Soerabaja, van Javaanse *heiho*'s vernomen had dat Soekarno en Hatta 'universally hated' waren ('the Javanese simply do not want these people'),⁴ in september trok *Nefis I* uit de mededelingen van negen op Biak bevrijde Javanen de conclusie, dat 'everybody wanted a return to pre-war conditions'⁵, en in december werd bericht ontvangen dat een opvarende van een *U-Boot* die op 6 oktober '44 in de Javazee door de Nederlandse onderzeeboot 'Zwaardvis' tot zinken was gebracht, in krijgsgevangenschap verklaard had, te geloven dat 'der übergrosse Teil' van de inheemse bevolking op Java wenste dat het Nederlands bewind zou terugkeren.⁶

★

Wij erkennen: onze gegevens zijn onvolledig. Zo is van de ondervragingsrapporten maar een klein deel bewaardgebleven. Anderzijds zien wij niet in waarom de stukken die wèl bewaardgebleven zijn en die wij in het voorafgaande weergaven, niet representatief zouden zijn voor de verkregen gegevens. Voor het feit dat deze een scheefgetrokken beeld opleverden, is er een belangrijke getuige in de persoon van van Mook die in 1949 in zijn terugblik *Indonesië, Nederland en de wereld* met betrekking tot Java en Sumatra schreef:

¹ J. M. R. Sandberg: 'Dagboek', p. 46 (IC). ² Een plaats halverwege Soerabaja en Malang. ³ Van der Plas: 'Additional report on conditions in the Netherlands-Indies, especially in Java' (16 juni 1944) (ARA, Coll.-van der Plas, B 11). ⁴ *Nefis I*: 'Interrogation Report Pattiranië', 15 juli 1944 (IC, 61 889). ⁵ A.v.: 'Compilation of Nefis Interrogation Reports 283-293', 15 sept. 1944 (a.v., 60 949). ⁶ Aangehaald in van der Plas: 'Report on conditions in the Netherlands-Indies' (23 dec. 1944), p. 15 (ARA, Coll.-van der Plas, B 11).